

VALSTYBĖS PARAMOS ĮTAKA ŪKININKŲ ŪKIŲ SOCIALINEI ATSAKOMYBEI

Edmundas Jasinskas¹, Žaneta Simanavičienė²

¹ Lietuvos kūno kultūros akademija, Lietuva, edmundas.jasinskas@gmail.com

² Kauno technologijos universitetas, Lietuva, zaneta.simanaviciene@ktu.lt

Anotacija

Valstybės parama būtų efektyvesnė, jei ji verslininkus skatintų užsiimti socialiai atsakingu verslu, kuris nesukurtų išorinių neigiamų kaštų, neinternalizuojamų tiesiogiai rinkos kainų mechanizmu. Valstybei papildomai apmokestinant socialiai neatsakingą verslą, susiduriama su šalies kapitalo pritraukimo ir šalies investicinio konkurencingumo problema. Todėl dažniausiai praktikoje taikomas kitas ekonominis svertas – socialiai atsakingo verslo skatinimas.

Viena iš paramos priemonių skirta tiesiogiai skatinti socialinę atsakomybę yra valstybės parama ekologiniams ūkiams. Straipsnyje nustatyta tendencija, kad tokių paramos priemonių kaip parama investicijoms ar tiesioginės išmokos didesnės socialinės atsakomybės savimonės tarp ūkininkų neskatina. Susumavus bendrus valstybinės paramos rezultatus nustatyta, kad valstybės parama ūkininkams neįtakojo jų socialinės atsakomybės padidėjimo. Dėl šios priežasties būtina peržiūrėti valstybės paramos priemonių teikimo prioritetus ūkininkams ir susieti juos su ūkininkų socialinės atsakomybės skatinimu.

Raktažodžiai: Valstybės parama, socialinė atsakomybė, žemės ūkis, ūkininkai, išoriniai kaštai.

Įvadas

Mokslinė problema – verslo parama siejama su išoriniais efektais arba rinkos ydomis. Viena iš jų verslo socialinis neatsakingumas: tarša ir pelnas bet kokiomis legaliomis priemonėmis. Tokie rinkos neįvertinti poveikiai pradėti nagrinėti pakankamai plačiai visai neseniai – pradininku laikomas gerovės ekonomikos atstovas A.C.Pigou (1932). Skirtingą šios problemos vertinimą vėliau pateikė R.Coase (1995). Šios mokslininkų išvalgos pateisino didesnę verslo reguliavimo poreikį, bei suteikė papildomą pagrindą apmokestinti verslą. Vis tik kai kurie verslai, kaip žemės ūkio yra valstybės remiami dėl to, kad jie sukuria papildomus teigiamus efektus, nes nėra tokie konkurencingi kaip tarši sunkioji pramonė. Ypatingai šis aspektas ryškus ES Bendrojoje žemės ūkio politikoje (Francisco *ir kt.*, 2007). Tačiau nors dėl žemės ūkio išorinių teigiamų efektų nekyla abejonių, tai dėl papildomos paramos poveikio išorinių teigiamų efektų padidėjimui, bei didesnei socialinei atsakomybei kyla nemažai abejonių. Šiai tematikai, o konkrečiai valstybės paramos ūkininkų socialinei atsakomybei skiriama per mažai dėmesio. Tikimės, kad šis straipsnis padės užpildyti šią spragą ir paskatins kitus mokslininkus susidomėti aktualia moksline problema.

Straipsnio tikslas – įvertinti valstybinės paramos įtaką ūkininkų ūkių socialinei atsakomybei.

Siekiant šio tikslo, iškelti tokie uždaviniai:

1. Susisteminti ekonomistų požiūrį į paramą verslui, bei verslo socialinę atsakomybę.
2. Pateikti pasiūlymus valstybinės paramos tobulinimui remiantis nustatyta paramos įtaka ūkininkų socialinei atsakomybei.

Tyrimo objektas – valstybės finansinė parama ūkininkams ir ūkininkų socialinė atsakomybė.

Naudoti metodai: *mokslinės literatūros analizė* (siekiama apibrėžti valstybės paramos ir socialinės atsakomybės suderinamumo problemą), *aprašomosios statistikos analizės metodas* (siekiama įvertinti paramos apimtį ir ūkininkų socialinės atsakomybės lygmenį).

Pagrindiniai duomenys, kuriais remtasi, vertinant valstybės paramos priemonių įtaką ūkininkų socialinei atsakomybei, – žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys. Šie duomenys pateikiami Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto (LAEI) kasmetiniame leidinyje *Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys*. Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnyba atsakinga už reikiamų ūkių įtraukimą į Ūkių apskaitos duomenų tinklą, taip pat už duomenų surinkimą ir pateikimą institutui.

Valstybės parama socialiai atsakingam verslui: teorinis aspektas

Kai analizuojame aplinkos ir ekonomikos sąveiką ir nagrinėjame ekonomiką, tai matome, kad kiekviename gamybos žingsnyje atsiranda atliekų. Kiekvieno laiko periodo atžvilgiu atsiradusių atliekų kiekis yra lygus panaudotų gamtinių išteklių kiekiui. Tai paaiškina pirmasis termodinamikos (dar kitaip masės tvermės) dėsnis (Čiegis ir Čiegis, 2008). Aišku, dalį atliekų galime perdirbti į naudingas žaliavas. Taigi medžiagos, iš kurių gaminami produktai, gali būti pakartotinai perdirbtos. Bet kodėl negalima taip

sutvarkyti visų atliekų? Kaip tik čia ir svarbus tampa antrasis termodinamikos (dar kitaip entropijos) dėsnis. Gamyboje naudojame medžiagas entropiškai, todėl visos sistemos entropijos didėjimas yra fundamentalusis gamtos barjeras, neleidžiantis sukurti ekonomikos kaip uždaro ir darnios sistemos (Čiegis ir Čiegis, 2008).

Ekonomistai nesutaria ar šie dėsniai turi didelės reikšmės analizuojant ekonomika. Dėl šios priežasties yra atsiradusios dvi interpretacijos – silpno ir stipraus darnumo. Anot R.Čiegio ir R.Čiegio (2008) *stiprus darnumas* reikalauja, kad nemažėtų gamtinio bei ekonominio kapitalo atsargų pakeičiamumo ir vienas kito papildymo galimybės, bei jas nusakantys indikatoriai.

Vis tik vyraujančias ekonomines teorijas atstovaujantiems ekonomistams yra priimtinesnė *silpna darnumo versija*, orientuota į būklės, kuriai esant „gerovė nemažėja laikui bėgant“ užtikrinimą. Silpno darnumo versija apima (darant nerealią prielaidą apie gamtinio ir žmogaus padaryto kapitalo tobulą pakeičiamumą) abiejų kapitalo formų – gamtinio ir ekonominio kapitalo – sumą ir reikalauja, kad šis nemažėtų laikui bėgant (Čiegis ir Čiegis, 2008).

Faktiškai silpno darnumo versijos pagrindas yra J. Hartwick (1978) pasiūlyta kompensavimo idėja, teigianti, kad gamtinio kapitalo praradimas turi būti kompensuotas papildomu žmonių padarytu kapitalu ar žmonių padaryto ir gamtinio kapitalo kombinacija.

Siekdamos aukščiausios gaminamų prekių ir teikiamų paslaugų kokybės, įmonės, valdydamos savo veiklą, turi remtis darnaus vystymosi principais. Dėl didėjančio įtakos grupių spaudimo sėkmingai veikiančios organizacijos yra išipareigojusios tą sėkmę pasidalyti su kitais, teikiant naudą visuomenei, verslui ir aplinkai (Ruževičius ir Serafinas, 2007). Todėl galima teigti, kad darnus ekonomikos vystymasis yra susijęs su įmonių (ūkininkų ūkių) socialine atsakomybe.

Nepaisant kokiai darnumo versijai tyrėjai pritartia, iš esmės sutariama dėl darnaus vystymosi svarbos ir socialiai atsakingo verslo vystymosi reikalingumo (Čiegis ir Čiegis, 2008; Čiegis ir kt., 2008; Rutkauskas, 2008; Grundey, 2008a; Grundey, 2008b; Hartwick, 1987). Darnaus vystymosi ir socialiai atsakingo verslo problemą siūloma spręsti reguliuojant įstatymais normatyviniais standartais, taikant ekonomines priemones - mokesčius ir subsidijas ir perduodant informaciją. Sprendžiant darnaus vystymosi problemas mokesčiais, susiduriama su konkurencingumo problema, todėl, kovojant su neigiamu išorės efektu, be mokesčių, valstybės praktiškai labiau naudoja kitą ekonominį svertą – paramą socialiai atsakingam verslui, pvz., ekologiniam ūkininkavimui. Taip valstybė savo ekonominę politiką skatina užsiimti socialiai atsakingu verslu internalizuojant neigiamus išorinių efektų kaštus.

R.Adamonienė ir J.Trifonova (2007) išskiria šias valstybės paramos priemones: 1) mokesčių lengvatos (jei jos nustatytos įstatymuose), rinkliavų lengvatos; 2) finansinė parama: lengvatinių kreditų teikimas, dalinis ar visiškas palūkanų dengimas, garantijų teikimas, kreditų draudimas, rizikos kapitalo investavimas į smulkiąsias ir vidutines įmones, tam tikrų išlaidų (steigimo, tyrimų, garantijų mokesčių, kreditų draudimo įmokų, kokybės sertifikatų įsigijimo ir kitų išlaidų) kompensavimas, subsidijos darbo vietoms kurti; 3) įmonių savininkų, įmonių organų narių bei darbuotojų konsultavimo, mokymo, kvalifikacijos kėlimo ar perkvalifikavimo paslaugos lengvatinėmis sąlygomis; 4) verslo inkubatorių, verslo centrų, technologinių parkų steigimas ir jų teikiamos paslaugos; 5) Vyriausybės, apskričių viršininkų ar savivaldybių nustatytos kitos pagalbos formos. Ūkininkams plačiai taikoma finansinė parama, gaunama per ES struktūrinius fondus šiuo atveju vertėtų išskirti finansinės paramos formas į tiesioginę paramą - gamybos subsidijos ir investicinė parama ir netiesioginė parama, tarp kurių parama žinių sklaidai (Jasinskas ir Simanavičienė, 2008). Tarp paramos žinių sklaidai taip pat galėtų būti ir žinių sklaida apie socialiai atsakingą verslą.

Siekiant užtikrinti paramos priemonių pagrįstumą veikiant ribotų finansinių išteklių sąlygomis, daugiausia dėmesio reikia kreipti į mažiausiai finansavimo reikalaujančias, bet didžiausios naudos duodančias, palankios verslo aplinkos formavimą užtikrinančias priemones (Adamonienė ir Trifonova, 2007). Socialiai atsakingas verslas gali tikėtis paramos, bet ar dėl to nėra prarandamas konkurencinis pranašumas? Pavyzdžiui V.Snieška (2008) pastebi, kad Europos Sąjungos teisinės sistemos sudėtingumas, reikalavimų ir direktyvų gausa taip pat gerokai apsunkina gamintojų, ypač rinkos naujokų, veiklos bendroje ekonominėje erdvėje sąlygas. Didelę dalį šiuo metu Europos Sąjungoje galiojančių 1500 direktyvų ir 300 reglamentų sudaro techniniai (kokybiniai ar produktų saugos) reikalavimai teikiamiems į Europos rinką produktams; jų perėmimo ir įvykdymo kaštai ypač yra juntami naujai įstojusių Centrinės ir Rytų Europos šalių gamintojams

Galiausiai reikia įvertinti ar parama socialiai atsakingam verslui teikiant finansines priemones atitinka efektyvumo kriterijų. Šis kriterijus sujungia du aspektus: mažiausią finansavimą ir didžiausią teigiamą poveikį tiek atskiros įmonės, tiek visos šalies konkurencingumui.

Kiekviena įmonė, naudodamasi savo konkurenciniais pranašumais, siekia gaminti ir parduoti daugiau, geresnės ir mažesnėmis sąnaudomis sukurtos produkcijos ir gauti didesnes pajamas bei pelną. Vienas šio

tikslo pasiekimo kelių yra gamybos plėtra, pasireiškianti gamybos masto didinimu, kuriam naudojamos įvairios priemonės, nebūtinai susietos su didesnia socialine atsakomybe. Atitinkamas gamybos masto dydis yra susijęs su atitinkamu gamybos kaštų dydžiu ir jų struktūra. Įmonei didinant gamybos mastą, atitinkamame jo lygmenyje atsiranda vidaus ekonomija, kuri leidžia formuoti įmonės konkurencinius pranašumus (Pukelienė ir Maksvytienė, 2008).

Nors masto ekonomija tiesiogiai nerodo įmonės svarbos būti socialiai atsakingai, tačiau masto ekonomijos nepasieksi jei tik gaminsi, bet tavo produkcijos niekas nepirks, todėl reiktų atkreipti dėmesį, kad modernioje visuomenėje teigiamo požiūrio ir palaikymo gali sulaukti tik tos firmos, kurios savo tikslų siekia nepažeisdamos visuotinai pripažįstamų socialinių-etinių elgesio normų. Dar daugiau, padėdamos spręsti opias socialines ir aplinkosaugos problemas, jos įgyja konkurencinių pranašumų bei užsitikrina sau sėkmingos veiklos perspektyvą. Įmonių (taip pat ir ūkininkų ūkių) požiūrį į socialinę atsakomybę atskleidžia jų misija, vizija, vertybių sistema ir visa organizacijos kultūra (Juščius ir Snieška, 2008).

Vis, tik svarbu įvertinti ir pačius konkurencingumo parametrus, kurie įmonės ir šalies (regiono) skiriasi. Įmonės (ūkininkų ūkių) konkurencinių pranašumų veiksmų grupė, sąlygota gamybos masto ir kitų efektyvumo didinimo priemonių, formuoja įvairias ekonomijos masto rūšis, kurias V.Pukelienė ir I.Maksvytienė (2008) apibrėžia kaip ekonomijos mastą: tai *masto ekonomija, produkto įvairovės ekonomija, naujovių ekonomija ir patirties bei žinių ekonomija* vidutinių gamybos kaštų sumažėjimo pagrindu. A.V. Rutkauskas kalbėdamas apie šalies regiono konkurencingumą skirtingai nuo atskiros įmonės išskiria šiuos konkurencingumo indikatorius: *verslo sritys dominuojančios šalyje, tarptautiniai ekonominiai santykiai, ir geografinės padėties aplinkos konkurencingumas*. Apibendrinant galima teigti kad **prieš tai paminėti mokslininkai atsikrai socialinės atsakomybės, kaip konkurencingumą didinančios priemonės neišskyrė. Vis tik socialinė atsakomybė įeina tiek į įmonės tiek į visos šalies konkurencingumo parametrus.**

Šaliai (regionui) socialiai atsakingas verslas yra konkurencinis pranašumas, nes jis stiprina kitus šalies konkurencingumo indikatorius (tarptautinius ekonominius santykius, geografinės padėties aplinkos konkurencingumą). Kalbant apie atskiros įmonės konkurencingumą V.Juščius ir V.Snieška (2008) pastebi, kad tenkinant vartotojų poreikius, negalima neatsižvelgti į kitų visuomenės narių ir grupių interesus, todėl šie interesai išryškėja bendraujant su suinteresuotosiomis grupėmis. Akivaizdu, kad įtampa tarp visuomenės ir verslo nenaudinga abiem pusėms, todėl jos pašalinimas ir prevencija itin svarbu strategine konkurencingumo didinimo prasme.

Vartotojai vis labiau netoleruoja prekių ir firmų, kurios abejingos visuomenės socialinėms bei gamtinėms problemoms. Įmonės, kurios jautriai į jas reaguoja, pelno vartotojų palankumą (Juščius ir Snieška, 2008). Taigi kuo toliau tuo socialiai neatsakingų įmonių konkurencingumas mažės.

Nors įmonių socialinės atsakomybės sąvoka pirmą kartą pavartota dar 1930 m., iki šiol ji neturi vienos apibrėžties, diskutuojama ir dėl jos turinio esmės ir aprėpties. Apibendrintai galima teigti, kad organizacijos socialinė atsakomybė– tai jos verslo sėkmės užtikrinimas, įtraukiant į kompanijos veiklą plačią socialinių ir aplinkosauginių klausimų įvairovę. Įmonių socialinė atsakomybė gali būti nagrinėjama dviem lygmenimis: vidiniu ir išoriniu lygmeniu. Kiekvienas iš minėtų lygmenų sudarytas dar iš keleto aspektų, į kuriuos orientuojasi organizacijos socialinės atsakomybės koncepcija. Socialiai atsakinga organizacija pirmiausia rūpinasi savo darbuotojais ir sprendžia investicijų į intelektinį kapitalą, darbuotojų sveikatos, saugos užtikrinimo ir kitus uždavinius. Ji taip savo veikloje laikosi darnaus vystymosi principų (Ruževičius ir Serafinas, 2007).

Kai kurie tyrėjai atkreipia dėmesį į tai, kad įvairiose šalyse ir regionuose skiriasi net įmonių socialinės atsakomybės samprata (Čiegis ir kt. 2008; Juščius ir Snieška, 2008). R.Čiegis ir kiti (2008) pastebi, kad unikalios vertybės ir vertybinės orientacijos, būdingos tam tikroms kultūroms, daro įtaka visuomenės narių pasaulio ir gyvenimo suvokimui. O modernus ir dinamiškas šiuolaikinis gyvenimas lemia sparčius kultūros pokyčius ir stiprina vieno kultūrų įtaką kitoms.

J.Banytė ir R.Salickaitė (2008) išskiria komunikacijos su inovacijomis įsisavinančiomis tikslinėmis grupėmis svarbą konkurencingumui. T.Damaskopoulou ir kiti (2008) taip pat akcentuoja tikslinių grupių skanavimo, mokymosi iš jų ir veiklos kordinacijos svarbą konkurencingumui. Tuo tarpu V.Navickas ir A.Malakauskaitė (2007) išskiria atskirų įvykių panaudojimo įmonių konkurencingumui didinti aspektą, kai įmonės įvaizdis siejamas su socialiai atsakingu įmonės poelgiu.

Kuriama nauja organizacijos kultūra ir įvertinami ilgalaikiai veiklos rezultatai. Esminis socialiai atsakingo verslo konkurencinių pranašumų kūrimo veiksnys yra reagavimas į pagrįstus suinteresuotųjų grupių lūkesčius ir nuolatinis kompleksinių santykių ir kompleksinių tikslų derinimo bei integravimo procesas. V.Juščius ir V.Snieška (2008) teigia, kad viena ir ta pati skirtingų organizacijų verslo socialinė

veikla skirtingose rinkose yra skirtingai reikšminga ir pati įmonė turi įvertinti, kokia socialinė veikla yra svarbiausia, ar ta veikla yra naudinga konkurencingumui didinti, kokia ši nauda ir kaip gali būti gaunama.

Kitas aspektas tai, kad valstybė teikdama paramą verslui savotiškai pati nurodo, koks verslas bus paskatintas ir kokia socialinė atsakomybė bus remiama. Komunikuodama valstybės vyriausybė su tikslinėmis auditorijomis informuoja verslininkus ir vartotojus ir kitas suinteresuotas grupes, kokiomis sąlygomis prekės yra remiamos, kokios vertybės šaliai yra svarbios.

Apibendrinant galima teigti, kad parama socialiai atsakingam verslui teoriškai yra pagrįsta, nes šiuo atveju didėja tiek šalies tiek atskiros įmonės konkurencingumas, kartu teikdama šią paramą vyriausybė gina viešąjį interesą įgyvendindama darnaus vystymosi principus. Tačiau būtina ištirti kokiomis valstybės paramos priemonėmis atsakingas verslas efektyviausiai skatinamas.

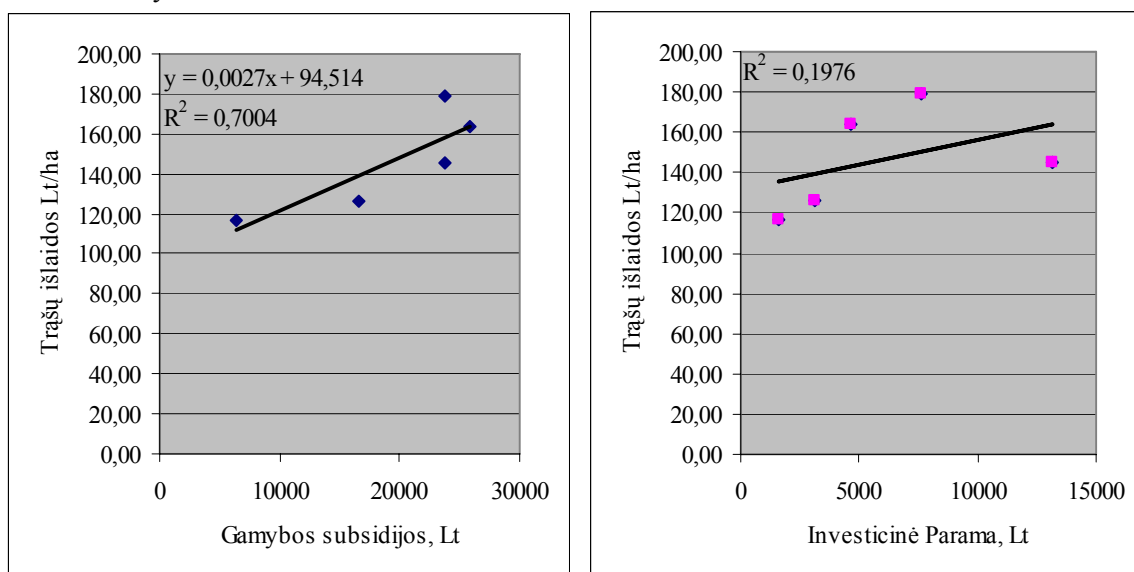
Šiuo metu ūkininkai gali naudotis įvairiomis paramos priemonėmis, tačiau nėra tinkamai įvertinta, kaip įvairių paramos priemonių apimtys daro įtaką socialinei ūkininkų atsakomybei ir ar visos priemonės ją skatina. Kitame straipsnio skyriuje bus pateiktas finansinių paramos priemonių ūkininkų socialinei atsakomybei skatinti vertinimas bei aptartos tobulinimo galimybės.

Ūkininkų ūkių socialinės atsakomybės skatinimo priemonių vertinimas

Ūkininkų socialinę atsakomybę nagrinėsime, jau anksčiau minėtais vidiniu ir išoriniu lygmeniu. Išoriniu lygmeniu kaip socialiai atsakingus ūkininkus galima išskirti tuos kurie plėtoja ekologinį ūkį. Europos Sąjungos bendroji žemės ūkio politika vis labiau orientuojama į ekologinį ūkininkavimą, kuris teikia tiek aplinkosauginę, tiek socialinę ir ekonominę naudą, o tai atitinka tiek darnaus vystymosi sudedamąsias dalis, tiek ir socialiai atsakingo verslo išorinį lygmenį.

Staigią ekologinio ūkio plėtrą sąlygojo ne tik vartotojų domėjimasis maisto produktų saugumu, bet ir žmonių susirūpinimas aplinkos kokybe, stabilia ir subalansuota tolesne ūkio plėtra. Ekologiškai ūkininkaujančių ūkininkų sparčiai daugėja ir Lietuvoje. Tai nauja sritis, Lietuvoje plėtojama tik nuo 1993 m., sertifikuojant vos 9 ekologinės gamybos ūkius, tam skyrusius 148 ha žemės. 2007 m. buvo sertifikuoti 2 855 ūkiai (iš jų – 13 žuvininkystės ūkių), o sertifikuotas ekologinės gamybos plotas sudarė 125 457 ha – apie 5 % deklaruotų tiesioginėms išmokoms žemės ūkio naudmenų ploto (VŠĮ „Ekoagros“ 2008).

Kadangi ekologiniai ūkiai remiasi principais, susietais su darniu vystymusi, ir jų veikloje siekiama išvengti bet kokių išorės neigiamų efektų, todėl parama ekologiniams ūkininkų ūkiams yra tinkama socialiai atsakingam verslui skatinti. Ši paramos priemonė be jokios abejonės įtakoja tiek ekologinių ūkių gausėjimą, tiek išorinės socialinės atsakomybės didėjimą tarp ūkininkų, kurie yra pasirinkę ekologinį ūkininkavimą. Tačiau žemės ūkyje taikoma labai daug įvairių paramos priemonių, kurios tradiciškai skiriamos į: gamybos subsidijas, bei investicinę paramą. Aktualu, kad didėjant paramai didėtų ir socialinė ūkininkų ūkių atsakomybė. Taigi svarbu įvertinti ar bendras paramos ūkininkų ūkiams didėjimas daro įtaką didesnei jų socialinei atsakomybei.

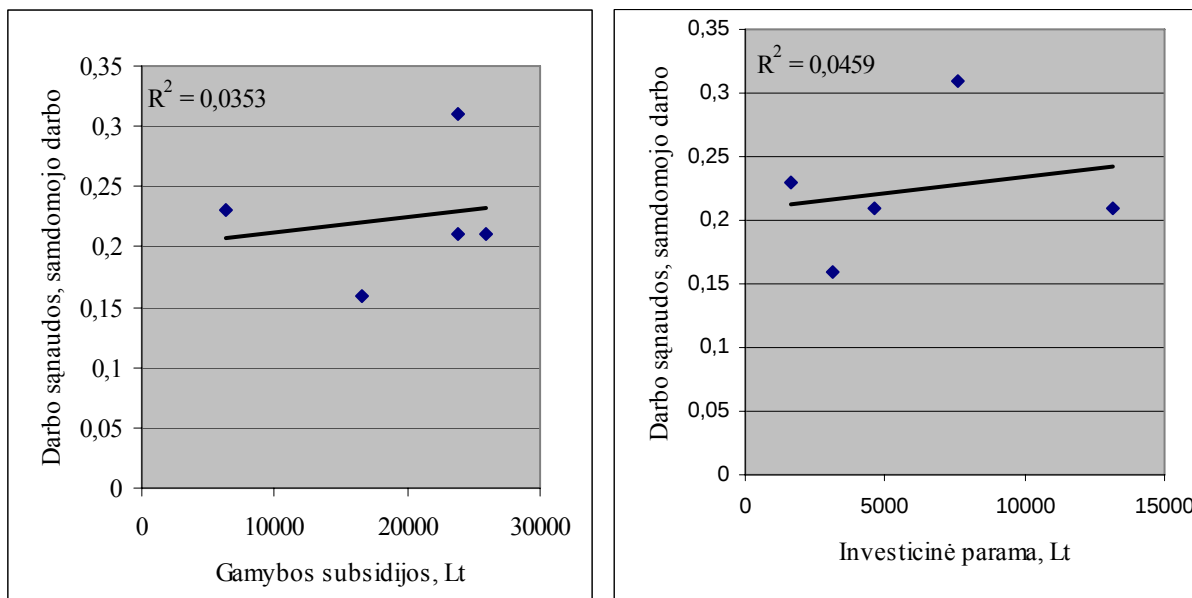

1 pav. Paramos įtaka trąšų naudojimui ūkininkų ūkiuose 2003-2007 m.

Išoriniam socialinės atsakomybės lygmeniui įvertinti buvo pasirinktas rodiklis išlaidos trąšoms Lt/ha (žr. 1 pav). Skaičiavimams atlikti duomenys surinkti iš Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto (LAEI) kasmetinio leidinio „Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys“ už 2003-2007 m. laikotarpį. Apskaičiavus gamybos subsidijų įtaką trąšų išlaidoms Lt/ha, gautas stiprus ryšys ($R^2=0,7$), pati įtaka yra teigiama. Šią tendenciją reikėtų vertinti neigiamai, nes tai parodo, kad valstybei didinant gamybos subsidijas ūkininkai daugiau gautų išlaidų naudodavo trąšoms pirkti, o kartu taip didindami taršos išorinius kaštus visai visuomenei.

Investicinė parama įtakos ūkininkų trąšų išlaidoms į vieną hektarą neturėjo ($R^2=0,2$). Galima teigi, kad investicinė parama neįtakoja ūkininkų ūkių išorinį socialinės atsakomybės lygmenį. Vis tik ir ši paramos forma nėra efektyvi skatinant išorinę ūkininkų socialinę atsakomybę, t.y. investicinė parama nebuvo naudojama mažiau taršioms technologijoms ūkininkų ūkyje idiegti ir taip sukurti konkurencinį pranašumą, dėl didesnės socialinės atsakomybės.

Žinoma be išorinės socialinės atsakomybės yra ir vidinė socialinė atsakomybė. Vidiniame socialinės atsakomybės lygmenyje ūkininkai pirmiausia rūpinasi savo darbuotojais, sprendžia investicijų į intelektinį kapitalą, darbuotojų sveikatos, saugos užtikrinimo ir kitus panašaus pobūdžio uždavinius. Tenka apgailestauti, kad tiesioginių duomenų apie ūkininkų ūkių socialinės atsakomybės raiškos atvejus kol kas Lietuvos agrarinis ekonomikos institutas nėra rinkęs ir negalima pažvelgti į kitimo dinamiką, tačiau svarbus ir kitas vidinės socialinės atsakomybės aspektas susijęs su kaimo gyventojų įdarbinimu. Įdarbinimo problema mieste nėra tokia opi kaip kaime. Paprastai kaime žmonės neturi didelio darbo pasirinkimo alternatyvų ir dirbti savo gyvenamojoje vietovėje dažniausiai gali tik įsidarbę ūkininkų ūkyje. Nepavykus tai padaryti tenka gyventi iš pašalpų, o su bedarbyste kaime dažnai siejamos ir kita socialinės kaimo problemą - girtuokliavimas.

2 pav. Paramos įtaka naujai sukuriamoms darbo vietoms 2003-2007 m.

Dėl ankstesnėje pastraipoje paminėtų priežasčių ūkininkų socialinę atsakomybę susiejome su sąlyginiu samdomu darbuotojų skaičiumi. Didėjant paramai ūkininkai plėsdami savo veiklą galėtų didinti samdomų darbuotojų skaičių. 2 paveiksle pateikti paramos įtakos naujų darbo vietų kūrimui. Nustatyta, kad nei gamybos subsidijos, nei investicinė parama neįtakojo samdomų darbuotojų skaičiaus padidėjimo, įtakos koreliacijos koficientai atitinkamai 0,0353 ir 0,0459.

Ūkininkų ūkiuose nėra sukuriamos naujos darbo vietos, dėl didesnės valstybinės paramos. Tai paaiškina ir paramos priemonėse minimi pagrindiniai tikslai, kurie siejami su ūkininkų konkurencingumo didinimu. Dėl šios priežasties ūkininkai paramos pagalba įsigyja naują našesnę techniką negalvoja apie naujos darbo vietos kūrimą, o atvirkščiai gali ryžtis ir sutaupyti mažindami gamybos kaštus darbo sąnaudų sąskaita.

Apibendrinant valstybės paramos įtakos ūkininkų ūkių socialinės atsakomybės pokyčiams tendencijas galima teigti, kad ji šiuo požiūriu kol kas neturi jokios įtakos arba įtakoja neigiamai (didesnės gamybos

subsidijos skatina daugiau naudoti trąšų). Dėl šios priežasties būtina tobulinti taikomas visas valstybės paramos priemones ūkininkų ūkiams, kad jos visos bendrai didintų ūkininkų ūkių socialinę atsakomybę. Šis papildomas uždavinys paramos priemonėms nesukeltų prieštaravimo ir siekiant įgyvendinti kitą tikslą, tai yra padidinti ūkininkų ūkių konkurencingumą.

Išvados

1. Darnus ekonomikos vystymasis yra susijęs su įmonių (ūkininkų ūkių) socialine atsakomybe. Tačiau darnus vystymasis daugiau siejamas su išoriniu socialinės atsakomybės lygmeniu. Atskirai išskiriamas ir vidinis socialinės atsakomybės lygmuo, jis siejamas su tuo kaip įmonėse rūpinamasi darbuotojais, investicijomis į intelektinį kapitalą, darbuotojų sveikatos, saugos užtikrinimo ir panašiais įmonės valdymo aspektais.
2. Parama socialiai atsakingam verslui teoriškai yra pagrįsta, nes šiuo atveju didėja tiek šalies tiek atskiros įmonės konkurencingumas. Valstybė per paramą socialiai atsakingam verslui gina viešąjį interesą įgyvendindama darnaus vystymosi principus. Darnaus vystymosi ir socialiai atsakingo verslo problemą siūloma spręsti reguliuojant įstatymais normatyviniais standartais, taikant ekonomines priemones - mokesčius ir subsidijas ir perduodant informaciją. Siekiant užtikrinti paramos priemonių pagrįstumą daugiausia dėmesio reikia kreipti į mažiausiai finansavimo reikalaujančias, bet didžiausios naudos duodančias, palankios verslo aplinkos formavimą užtikrinančias priemones.
3. Ekologiniai ūkiai remiasi principais, susietais su darniu vystymusi, ir jų veikloje siekiama išvengti bet kokių išorės neigiamų efektų, todėl parama ekologiniams ūkininkų ūkiams yra tinkama socialiai atsakingam verslui skatinti. Ši paramos priemonė be jokios abejonės įtakoja tiek ekologinių ūkių gausėjimą, tiek išorinės socialinės atsakomybės didėjimą tarp ūkininkų, kurie yra pasirinkę ekologinį ūkininkavimą. Tačiau žemės ūkyje taikoma labai daug įvairių paramos priemonių kurių pagrindinis tikslas nėra ūkininkų socialinės atsakomybės didinimas.
4. Straipsnyje nustatyta, kad gamybos subsidijos teigiamai įtakoja trąšų išlaidų padidėjimą. Tai reiškia, kad gaudami didesnes gamybos subsidijas ūkininkai tampa dar mažiau socialiai atsakingi vertinant išoriniu socialinės atsakomybės lygmeniu. Gamybos subsidijos ir investicinė parama vidiniam socialiniam lygmeniui (darbuotojų įdarbinimui) įtakos neturėjo. Be to investicinė parama neturėjo įtakos ir vidiniam socialinės atsakomybės lygmeniui. Nors blogiausia, kad gamybos subsidijos daro neigiamą įtaką vidinei socialinei atsakomybei, tačiau ir investicinės paramos teigiamos įtakos nebuvimas rodo paramos priemonių efektyvumo trūkumą skatinant ūkininkų socialinę atsakomybę. Dėl šios priežasties būtina ne tik atskirai teikti paramą ekologiniams ūkiams, bet ir kitas paramos priemones labiau susieti su socialinės atsakomybės skatinimu.

Literatūra

1. Adamoniene, R. and J. Trifonova (2007). 'The State Support for small and Medium Sized Companies: General and Practical Aspects of Lithuania', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp. 16-21.
2. Banyte, J. and R. Salickaitė (2008). 'Successful Diffusion and Adoption of Innovation as a Means to Increase Competitiveness of Enterprises', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp. 48-55.
3. Coase, R. H. (1995). The problem of social cost. Journal of Law and economics. Oxford: Oxford university press. Nr. 3. p. 1 – 44.
4. Ciegis, R. and R. Ciegis (2008). 'Laws of thermodynamics and sustainability of the economy', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(2), pp. 15-22.
5. Ciegis, R., A. Gavenas, N. Petkeviciute and D. Streimikiene (2008). 'Ethical values and sustainable development: Lithuanian experience in the context of globalisation', *Technological and Economic Development of Economy*, vol. 14(1), pp. 29-37.
6. Damaskopoulos, T., R. Gatautis and E. Vitkauskaite (2008). 'Extended and Dynamic Clustering of SMEs', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp. 11-21.
7. Francisco, J. A., & Michele, G. C., & Pasquale, P. (2007). Predicting the impact of the EU common agricultural policy reform in England: micro and macroeconomic aspects. Journal of business economics and management. 8(4), 237-244.
8. Grundey, D. (2008a). 'Applying sustainability principles in the economy', *Technological and Economic Development of Economy*, vol. 14(2), pp. 101-106.

9. Grundey, D. (2008b). 'Managing sustainable tourism in Lithuania: Dream or reality?', *Technological and Economic Development of Economy*, vol. **14**(2), pp. 118-129.
10. Hartwick, J. M. (1978) Substitution among exhaustible resources and intergenerational equity. *Review of Economic Studies*, 45, 347–354.
11. Jasinskas, E. and Z. Simanaviciene (2008). 'Government's Support for Farmers' Knowledge Dissemination and its improvement', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(3), pp. 67-72.
12. Juscius, V. and V. Snieska (2008). 'Influence of Corporate Social Responsibility on Competitive Abilities of Corporations', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(3), pp. 34-44.
13. Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. (2004-2008). Žemės ūkio respondentinių įmonių duomenys 2003-2007 m. Vilnius: LAEI.
14. Navickas, V. and A. Malakauskaitė (2007). 'Efficiency of Event Usage for the Increase in Competitiveness of Companies', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(2), pp. 91-97.
15. Pigou, A. C. (1932). *The Economics of Welfare*. London: Macmillan and Co.
16. Pukeliene, V. and I. Maksvytiene (2008). 'Economy Scale Impact on the Enterprise Competitive Advantages', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(2), pp. 49-54.
17. Rutkauskas, A. V. (2008). 'On the sustainability of regional competitiveness development considering risk', *Technological and Economic Development of Economy*, vol. **14**(1), pp. 89-99.
18. Ruzevicius, J. and D. Serafinas (2007). 'The Development of Socially Responsible Business in Lithuania', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(1), pp. 36-43.
19. Snieska, V. (2008). 'Research into International Competitiveness in 2000–2008', *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*(4), pp. 29-41.

THE INFLUENCE OF GOVERNMENT'S SUPPORT ON SOCIAL RESPONSIBILITY OF FARMERS' FARMS

Edmundas Jasinskas, Zaneta Simanaviciene

Summary

The aim of the article – To evaluate the influence of government's support on the social responsibility of farmers' farms.

Methods used in the research. analysis of scientific literature (in order to define the problem of compatibility between the government's support and social responsibility), method of descriptive statistics analysis (in order to evaluate the extent of support and to the social costs of farmers).

One of the support means designated for the direct inducement of social responsibility is the government's support to organic farms. Still it was determined that such support means as the support for the investments or direct allowances do not induce higher social responsibility consciousness between the farmers. After summarization of total results of government's support it was determined, that government's support for the farmers had no influence on their social responsibility increase. Due to this reason it is necessary to revise the priorities of rendering of government's support means for the farmers and to relate them to the inducement of farmers' social responsibility.

Keywords: Government support, social responsibility, agriculture, farmers, external cost.

